

Koszary przy Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie w XVII- i XVIII-wiecznej ikonografii

Joanna Ziółkowska

Uniwersytet Warszawski

Wydział Polonistyki

E-mail: joanna.monika.ziolkowska@gmail.com

Zarys treści: Pałac Kazimierzowski (wcześniej Villa Regia) w Warszawie od pierwszej połowy XVII wieku wielokrotnie zmieniał właścicieli, był burzony i odbudowywany. Około 1765 r. znalazł się w rękach króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, który odkupił go od rodziny Sułkowskich w celu umieszczenia w tym miejscu, w Pałacu i jego koszarach, Akademii Szlacheckiego Korpusu Kadetów J.K.M. i Rzeczypospolitej. Przeprowadzono tam wtedy generalny remont, przebudowę wewnątrz, jednak jak dotąd, nie udało się badaczom odnaleźć żadnego planu Pałacu Kazimierzowskiego, który rozwiałby wątpliwości co do układu pomieszczeń wewnątrz niego i w jego pawilonach. Celem autorki artykułu jest zaprezentowanie różnorodności zachowanych źródeł ikonograficznych, które uzupełniają częściowo wiedzę na temat funkcji i podziału izb oraz danych dotyczących ich lokatorów.

Słowa kluczowe: Szkoła Rycerska, Korpus Kadetów, Warszawa, XVIII wiek, Pałac Kazimierzowski

---

1. Wstęp

Celem poniższej pracy jest zaprezentowanie różnego typu źródeł ikonograficznych uwidoczniających złożoność problematyki historycznej przestrzeni Pałacu Kazimierzowskiego w Warszawie i przylegających do niego pawilonów w czasie funkcjonowania tam Szkoły Rycerskiej. Ponadto podjęto próbę krótkiej charakterystyki wykorzystanych materiałów wraz z rozpoznaniem głównych problemów wynikających z ich zastosowania. Źródła te pozwolą w przyszłości na szczegółową rekonstrukcję zarówno rozplanowania budynków koszarowych oraz poszczególnych izb, jak i życia codziennego egzystującej tam społeczności.

2. Historia

Koszary przy Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie¹ zostały zaprojektowane prawdopodobnie przez Daniela Joachima Jaucha² na życzenie ówczesnego właściciela, króla Augusta II. Budynki te, mające w założeniach pomieścić Regiment Gwardii Pieszej Wielkiego Księstwa Litewskiego³, zostały ukończone ok. 1732 r. wraz z końcem prac nad bramą wjazdową od strony Krakowskiego Przedmieścia zwieńczonej globusem, która swoją formą przypominała łuk triumfalny. Główny gmach (Pałac Kazimierzowski) pozostał w takim stanie, w jakim został zakupiony w 1724 r. – ruinie spowodowanej najazdami nieprzyjaciół (wojna szwedzka, trzydniowa bitwa pod Warszawą w 1656 r., pierwsza wojna północna i najazd Piotra Wielkiego na Warszawę) oraz licznymi pożarami⁴.

Pawilony (nazywane także koszarami) to osiem budynków ustawionych prostopadle do Pałacu Kazimierzowskiego oraz Krakowskiego Przedmieścia, podzielonych symetrycznie uliczką i dziedzińcem służącym m.in. do ćwiczenia manewrów. Poszczególne oficyny posegmentowane były nieregularnie, jednak zawsze z podobnym rozstawieniem kondygnacji. Miały one jednopiętrowe małe wieże, które były przeważnie zajmowane jako izby mieszkalne lub małe warsztaty), a łączniki między nimi były wyłącznie parterowe (tam znajdowały się pomieszczenia funkcyjne, np. stajnie, refektarze). Budynki te zbudowano z popularnego w tamtym okresie muru pruskiego i drewna, stąd częste pożary i liczne remonty⁵.

Kolejny władca, August III w roku 1735 odstępuje posiadłość Aleksandrowi Józefowi Sułkowskiemu z warunkiem dożywotniego użytkowania stajni i koszar⁶. Nowy właściciel rozpoczyna na jej terenie budowę fabryki pieców, brow-

¹ Informacje na temat fundatora Pałacu (wcześniej: Villa Regia), dokładnej daty wybudowania oraz jego późniejszego przeznaczenia nie są znane. Por. J. Putkowska, *Warszawskie rezydencje na przedmieściach i pod miastem w XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2016, s. 23; J. Putkowska, *Architektura Warszawy XVII wieku*, Warszawa 1991, s. 19, 60, 64; W. Tomkiewicz, *Z dziejów polskiego mecenatu artystycznego w wieku XVII*, w: *Źródła do dziejów sztuki polskiej*, Wrocław 1952, t. 4, s. 16, 31; T.S. Jaroszewski, *Architektura Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1991, s. 8–10, 19.

² *Słownik architektów i budowniczych* wskazuje jako głównego architekta, podczas przebudowy spalonego w XVII wieku Pałacu, Daniela Joachima Jaucha (J. Sito, *Jauch Joachim Daniel*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa 2016, s. 222), jednak sugeruje także drugiego wykonawcę – Johanna Sigmunda Deybla (J. Sito, *Deybel Johann Sigmund*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 116).

³ Zob. B. Gembarzewski, *Rodowody pułków polskich i oddziałów równorzędnych od r. 1717 do r. 1831*, Warszawa 1925, s. 22–23.

⁴ Por. A. Kraushar, *Pałace: Rzeczypospolitej, Kazimierzowski, Radziwiłłowski i Błękitny. Zarysy historyczno-obyczajowe z 47 ilustracjami*, Poznań 1925, s. 28–33; E. Szwankowski, *Warszawa. Rozwój urbanistyczny i architektoniczny*, Warszawa 1952, s. 74–78, 93–94.

⁵ F. Moszyński, *Ustawa względem ognia dla koszar Korpusu Kadetów J.K.Mci i Rzpłtej należących z wyraźnego rozkazu J.K.Mci publikowana dnia pierwszego miesiąca października, Roku Pańskiego 1773 w Drukarni Mitzlerowskiej* (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. 4.18.5.9/XVIII/III).

⁶ Juliusz Chrościński i Andrzej Rottermund (*Atlas architektury Warszawy*, Warszawa 1977) podają nazwisko projektanta, który przyjął zlecenie przebudowy Pałacu od Aleksandra Józefa Sułkowskiego – Fryderyka Pöppelmana. Zob. J. Sito, *Pöppelmann Carl Friedrich*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 367.

ru i cegielni oraz dzieli przynależące do Pałacu tereny na mniejsze działki. Ten stan przejmuje w całości, niedługo po elekcji, król Stanisław August (ok. 1765–1766 r.) i tam umieszcza obiecaną w *pacta conventa* Szkołę Rycerską. W ten sposób jedna z pierwszych szkół o charakterze wojskowym i świeckim zostaje ulokowana w nadanym jej w posiadanie dziedziczne Pałacu Kazimierzowskim i jego pawilonach, a na komendanta⁷ wyznaczony zostaje książę Adam Kazimierz Czartoryski⁸. Generalny remont, przebudowa wewnątrz oraz ogólna restauracja budynku, pod kierownictwem Dominika Merliniego⁹, trwały prawie 5 lat, podczas których młodzi kadeci razem z nauczycielami, służbą i oficerami zajmowali pokoje w pawilonach ustawionych przy Pałacu. Pomieszczenia gospodarcze, sala do tańca i fechtunku mieściły się na parterze. Nad nimi, prawdopodobnie na antresoli wbudowanej między piętrami, jak również na najwyższej kondygnacji znajdowały się sypialnie kadetów. Szkoła Rycerska posiadała też wielką bibliotekę, obserwatorium astronomiczne i mały lazaret z felczerem. Zabudowania pałacowe wraz z ósmioma rzędami pawilonów stojących symetrycznie po obu bokach głównego gmachu tworzyły zespół budynków mieszkalnych i funkcjonalnych.

Dopiero od ok. 1770 roku komenda przenosi elewów do głównego budynku, a personel z rodzinami pozostaje w koszarach obok pomieszczeń funkcjonalnych.

Przed samym pałacem był plac ogromny, do którego wjeżdża brama przytykała do wielkiej ulicy [...]. Po obu bokach tego placu, w kilka linii, stały dworki, zwane koszarami. W tych dworkach, oprócz gwardji, mieszcili się profesorowie korpusu kadetów, oficerowie, którzy żonaci byli i inne osoby¹⁰.

Pawilony Kazimierzowskie odziedziczone po Gwardii Litewskiej to zespół ośmiu budynków, w skład których wchodziło pięć oficyn kadeckich (pozostałe trzy pozostały do dyspozycji Gwardii). Tamtejsze pokoje można dzielić zarówno na sztabowe (izby kwatermistrza, burgrabiego i kaprała kadeckiego), szkolne (klasy, sale do nauki tańca i nauki rysunku), rzemieślniczo-magazynowe (stajnie, wozownie, warsztat stolarza, kowala), jak i pomieszczenia mieszkalne (w zależności od okresu funkcjonowania Szkoły Rycerskiej są to albo kadeci, nauczyciele i służba, albo wyłącznie nauczyciele i służba, często z rodzinami). Występują także obiekty towarzyszące: refektarze, drukarnia, biblioteka i szynki.

Szkoła została zlikwidowana po upadku powstania kościuszkowskiego w 1794 roku. W 1814 roku pożar zniszczył saskie pawilony i dwa lata później na ich miejscu wzniesiono dwa pawilony¹¹ boczne (według projektu Jakuba

⁷ K. Mrozowska, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław 1961, s. 22–25.

⁸ Zob. H. Waniczkówna, *Adam Kazimierz Czartoryski*, w: *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1938, t. IV, s. 249–257.

⁹ Zob. P. Wątroba, *Merlini (Merlino) Domenico (Dominik)*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 314–319.

¹⁰ S. Bukar, *Pamiętniki z końca XVIII i początków wieku XIX*, Warszawa 1871, s. 14.

¹¹ T.S. Jaroszewski, *Architektura Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1991, s. 36.

Kubickiego¹²). W tym czasie Pałac stał się siedzibą Uniwersytetu. Współcześnie, na użytek uczelni wyższej, rozkład budynków zmienił się niemal całkowicie. Tylko Pałac Kazimierzowski, po niemal odbudowie, stanął w tym samym miejscu, w którym stał w XVII i XVIII wieku.

3. Pawilony Pałacu Kazimierzowskiego w różnych typach źródeł ikonograficznych

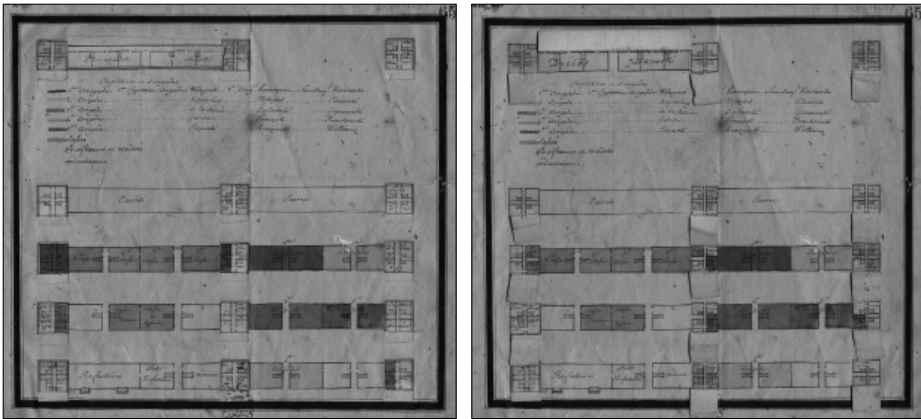
Choć istnieje wiele zachowanych dokumentów, które pokazują gmach Pałacu Kazimierzowskiego i przylegające do niego pawilony, wciąż nieznany jest rozkład pomieszczeń, w których żyli kadeci, oficerowie i nauczyciele. Dotychczas badaczom nie udało się znaleźć odpowiedzi na pytania, jakie nasuwają się w związku z użytkowaniem, przebudowywaniem oraz formą Pałacu i koszar. Poniżej zaprezentowane zostaną wybrane źródła ikonograficzne i kartograficzne różnych typów w celu wyeksponowania ich różnorodności, wielowątkowości oraz złożoności problematyki.

Schematy zakwaterowania Korpusu Kadetów (sygn. 7634/c – 7635/c) oraz *Schematy zakwaterowania oficerów, wykładowców, personelu pomocniczego, rozmieszczenia pomieszczeń gospodarczych Korpusu Kadetów* (sygn. 7636/c) to zespół trzech plansz znajdujących się w Archiwum Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie¹³. Na pierwszych dwóch dokumentach widoczne są wyłącznie pawilony zajęte przez Korpus Kadetów (pięć z ośmiu – pozostałe przydzielone były na użytek Gwardii), trzeci *Schemat* zawiera osiem ustawionych prostopadłe do Pałacu Kazimierzowskiego i Krakowskiego Przedmieścia budynków koszar. Na przekazach tych brakuje podpisu autora oraz (na większości z nich) roku ich sporządzenia, jednak dzięki nazwiskom mieszkańców poszczególnych izb, które są tam podane, można w przybliżeniu datować każdy ze schematów. Przymuszczalnie wyszły one spod ręki kadeckiego kwatermistrza, do obowiązków którego należało sporządzanie listy płac, realizacja zamówień oraz rozmieszczenie lokatorów (kadetów, nauczycieli, oficerów i służby) w odpowiednich pokojach. *Schematy zakwaterowania*, choć pochodzą z trzech różnych okresów funkcjonowania Szkoły, konsekwentnie przedstawiają przybliżone wielkości pomieszczeń, rozłożenie kominów i drzwi oraz podają nazwiska mieszkańców poszczególnych izb¹⁴. Na schematach zostały zaznaczone nazwiska nauczycieli, uczniów, służby i pracowników administracyjnych (dotąd w badaniach nieprzywoływanych), miejsca ulokowania stajni, placów, sal lekcyjnych i biblioteki. Warta uwagi jest

¹² P. Wątroba, *Kubicki Jakub*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 267–275.

¹³ Ich nazewnictwo w tym artykule zostało przyjęte za tytułaturą podaną na tekach w Archiwum Muzeum Wojska Polskiego.

¹⁴ Zob. J. Ziółkowska, *Koszary Pałacu Kazimierzowskiego w „Schematach zakwaterowania”*, „*Studia Geohistorica*”, nr 7, 2019, w druku.

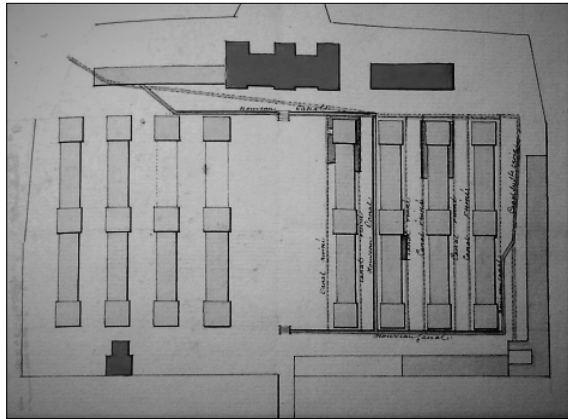
a

b

Ryc. 1. Schematy zakwaterowania Korpusu Kadetów (brygady): (a) skan z otwartymi doklejkami (parter), (b) skan z zamkniętymi doklejkami (I piętro), ok. 1767–1769 r., Archiwum Muzeum Wojska Polskiego, sygn. 7635/c (fot. Muzeum Wojska Polskiego)

także sama struktura *Schematów zakwaterowania* – przedstawiają one rzut parteru i piętra pawilonów w koszarach kadeckich przy wykorzystaniu ruchomych, odginanych doklejek w miejscach pięter (ryc. 1a, b).

Projekty przebudowy, plany remontów to kolejne przekazy ikonograficzne, które wnoszą wiele dopełnień do historii Pałacu i jego pawilonów. Ze względu na wielokrotne zniszczenia, którym podlegał budynek przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie, zachowały się liczne prace popularnych architektów XVIII wieku. Informują one o planach rozbudowy Szkoły Rycerskiej, zmiany przeznaczenia poszczególnych pomieszczeń oraz są świadectwem zmian w architekturze miejskiej w czasach stanisławowskich. Jednym z takich przekazów jest przecho-

Ryc. 2. Projekt przebudowy wodociągów na terenie koszar Pałacu Kazimierzowskiego, ok. 1783 r., Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Popielów, sygn. 224, *Cadets t. II* (fot. Joanna Ziółkowska)

wywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych pośród kart *Cadets* t. II plan modyfikacji wodociągów na terenie koszar kadeckich (ryc. 2). Dokument przedstawia wszystkie osiem pawilonów, Pałac Kazimierzowski oraz plan wodociągów (zastany oraz przebudowę). Choć projekt sporządzony został prawdopodobnie w 1777 r. (na to wskazuje data na arkuszu), dotyczy okresu istnienia Szkoły po 1783 roku. Wtedy rozbudowano Pałac Kazimierzowski o lewe skrzydło, które wymagało przeprowadzenia zmian w zakresie kanalizacji (poprzedni system kolidowałby z nowym budynkiem). *Kuchnia i lazaret kadecki umieszczone były w osobnem skrzydle, które dobudowano w r. 1783 kosztem króla i z datków byłych kadetów [...]*¹⁵ – słowa dyrektora Szkoły Rycerskiej poświadczają potrzebę

Ryc. 3 Z. Vogel, *Pałac Kazimierzowski*, ok. 1785 r., Muzeum Narodowe w Warszawie

doprowadzenia wodociągów do lewego skrzydła, co widoczne jest na projekcie (zielona linia).

Akwarela przedstawiająca Pałac Kazimierzowski (ryc. 3) z ok. 1785 r. to dokument potwierdzający istnienie kolejnego typu źródeł związanego ze Szkołą Rycerską i pawilonami – obrazu. Artyści tacy jak Zygmunt Vogel czy Jan Piotr Norblin¹⁶ interesowali się zarówno architekturą gmachu Korpusu Kadetów, jak i codziennością jego mieszkańców. Fakt ten podkreśla także znaczenie koszar w architekturze XVIII wieku. W swoich pracach malarze znakomicie uchwycili codzienność młodych elewów i tamtejsze budownictwo – dzieło sławnych projektantów: Daniela Joachima Jaucha, Johanna Sigmunda Deybla,

¹⁵ M.J. Hube, *Krótką historią byłego korpusu kadetów w Warszawie*, „Przewodnik naukowy i literacki”, t. 4, 1876, s. 1024.

¹⁶ Prace Jana Piotra Norblina de la Gourdain (1745–1830), związane z Korpusem Kadetów i Pałacem Kazimierzowskim, przechowywane są w Muzeum Narodowym w Krakowie – długoterminowe wypożyczenie z Muzeum Sztuki w Łodzi.

Fryderyka Pöppelmana. Należy jednak pamiętać, że jest to jedynie subiektywna ocena wrażenia malarzy; materiały te są najczęściej odwzorowaniem wizji, interpretacji i umiejętności ich autora. Koszary kadeckie widoczne są także na wielu panoramach Warszawy z tego okresu (np. w obrazach i rycinach Bernarda Bellotto zw. Canaletto – *Widok ogólny Warszawy od strony Pragi*, *Widok Warszawy z Pałacem Ordynackim*, *Widok Warszawy z tarasu Zamku Królewskiego*). Wspomniany wyżej obraz Vogla potwierdza także stan po 1783 roku – widoczne jest dobudowane już lewe skrzydło połączone murem

Ryc. 4 A. Hiż, H. Jędrzejowski, *Delineacja Miasta Rezydencyjnego Jego K. Mści Warszawy Przedmieściów i Całej Okolicy...* w skali 1:2112 – fragment arkusza 1 zmontowanego z dwóch części, z widocznymi pawilonami przy Pałacu Kazimierzowskim, 1771 r., Gabinet Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. Inw. GR 830 (fot. Gabinet Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, oprac. Joanna Ziółkowska)

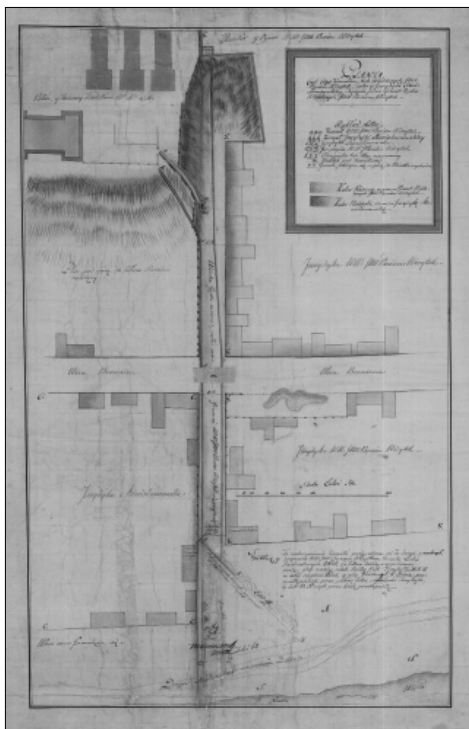
korytarzem z Pałacem Kazimierzowskim. Należy również zwrócić uwagę na obecne z lewej strony akwareli cztery pawilony (brak pozostałych czterech jest wymuszony przyjętą przez artystę perspektywą), których piętrowe wieżyczki i położenie kominów odpowiada sytuacji na *Schematach zakwaterowania*. Nie można wykluczyć, że kanały widoczne w ziemi pod Pałacem to wymienione wyżej wodociągi z projektu.

Ostatni, ale bardzo ważny typ źródła poświadczający stan budynków i ich rozłożenia w Szkole Rycerskiej to mapy. *Delineacja* Antoniego Hiża¹⁷ i Hieronima

¹⁷ Zob. J. Sito, *Hiż (Hiche) Antoni*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 206–207.

Jędrzejowskiego¹⁸, sporządzona w 1771 r. na jedenastu arkuszach szczegółowych w skali 1:2112 i z arkuszem zbiorczym w skali 1:8214, jest jednym z dokumentów tego typu z okresu istnienia Szkoły, który poświadcza dotychczas zarysowaną historię pawilonów Pałacu Kazimierzowskiego (ryc. 4).

Osiem równolegle ustawionych pawilonów nie jest jednak regułą; wśród dokumentów zdarzały się także odstępstwa od tej ich liczby – tak jest na przechowywanym w Zbiorach Klasztoru Sióstr Wizytek przekazie o nazwie *Planta, czyli ciąg kanałów...* (ryc. 5). Tu widać Pałac oraz lewą część pawi-

Ryc. 5 *Planta, czyli ciąg kanałów, tak Wielebnych JMC Panien Wizytek, iako y Jurydyki Stanisławowskiej idących przez grunt tychże Wielebnych JMC Panien Wizytek, Zbiór Klasztoru Sióstr Wizytek w Warszawie, sygn. M-4v*

lonów wraz z korytarzem będącym osią między jedną i drugą stroną oficyn. Niestety widoczne są tylko trzy budynki koszar lewej części, co oznaczałoby, że według nieznanego autora dokumentu było ich łącznie sześć. Powyższy przykład uzasadnia wagę analizy i weryfikacji rzetelności pozyskanych materiałów w badaniach naukowych opierających swoje tezy na źródłach historycznych.

¹⁸ Zob. P. Wątroba, *Jędrzejowski Hieronim*, w: *Słownik architektów i budowniczych*, s. 229–230.

4. Podsumowanie

W badaniu historii Pałacu Kazimierzowskiego i Szkoły Rycerskiej należy uwzględniać różne typy źródeł i badać je komparatystycznie. Już w trakcie istnienia Korpusu Kadetów wielokrotnie przebudowywano i przemieszczano poszczególne budynki, sale i pokoje, co utrudnia weryfikację danych z pojedynczych dokumentów. Zestawienie ich ze sobą dostarcza nowych możliwości oraz kontekstów ułatwiających poznanie funkcjonowania, organizacji oraz życia codziennego w tej instytucji. Przytoczone źródła różnego typu przejawiały się odmienną precyzją i specyfiką przekazu informacji oraz autentycznością treści. Uzupełniają dotychczasowe monografie, poszerzają wiedzę o budownictwie i fizjonomii XVII i XVIII-wiecznej Warszawy oraz wprowadzają informacje (takie jak układ pomieszczeń gospodarczych, sal lekcyjnych lub studni na wypadek pożaru) dotychczas nie opublikowane. Przytoczone wyżej typy źródeł dają także szczegółowy opis dyspozycji przestrzennej całego kompleksu koszarowego oraz układ funkcjonalny poszczególnych fragmentów pawilonów usytuowanych przed Pałacem Kazimierzowskim. Podkreślić należy także znaczenie ikonografii w wizualizacji treści pozyskanych za pomocą planów Warszawy i map.

Choć źródła te uzupełniają w dużym stopniu aktualną wiedzę na temat wnętrza Szkoły Rycerskiej i jej mieszkańców, nie wyczerpują wszystkich zagadnień z nią związanych, jak choćby lokalizacja kaplicy (w której co rano kadeci odmawiali modlitwę), czy teatru kadeckiego. Podają one także nazwiska postaci dotychczas nie wiązanych z żadną funkcją w Korpusie.

Literatura

Źródła rękopiśmienne

Schematy zakwaterowania Korpusu Kadetów. Archiwum Muzeum Wojska Polskiego, sygn. 7634/c – 7635/c.

Schematy zakwaterowania oficerów, wykładowców, personelu pomocniczego, rozmieszczenia pomieszczeń gospodarczych Korpusu Kadetów. Archiwum Muzeum Wojska Polskiego, sygn. 7636/c.

Projekt przebudowy wodociągów na terenie koszar Pałacu Kazimierzowskiego, ok. 1783 r. Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Popielów, sygn. 224, *Cadets* t. II.

Źródła drukowane

Bukar S., 1912, *Pamiętniki z końca XVIII i początków wieku XIX*, Warszawa.

Hube M.J., *Krótką historią byłego korpusu kadetów w Warszawie*, „Przewodnik naukowy i literacki”, r. 4, 1876, s. 1024.

Moszyński F., *Ustawa względem ognia dla koszar Korpusu Kadetów J.K.Mci i Rzpłtej należących z wyraźnego rozkazu J.K.Mci publikowana dnia pierwszego miesiąca października, Roku Pańskiego 1773 w Drukarni Mitzlerowskiej*. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Gabinet Starych Druków, sygn. 4.18.5.9/XVIII/III.

Opracowania

- Chrościcki J., Rottermund A., 1977, *Atlas architektury Warszawy*, Warszawa.
- Gembarzewski B., 1925, *Rodowody pułków polskich i oddziałów równorzędnych od r. 1717 do r. 1831*, Warszawa, s. 22–23.
- Gromski J., 1977, *Plany Warszawy i mapy okolic Warszawy w zbiorach Muzeum Historycznego m. st. Warszawy*, „Almanach Muzealny” 1, s. 263–284.
- Jaroszewski T.S., 1991, *Architektura Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa.
- Kraushar A., 1925, *Pałace: Rzeczypospolitej, Kazimierzowski, Radziwiłłowski i Błękitny: zarysy historyczno-obyczajowe*, Poznań.
- Kwiatkowska M.I., Kwiatkowski M., 2006, *Historia Warszawy XVII–XX wieku. Architektura i rzeźba*, Warszawa.
- Mrozowska K., 1964-1965, *Franciszek Jerowski*, w: *Polski słownik biograficzny*, Wrocław, t. XI, s. 177.
- Mrozowska K., 1961, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego: (1765–1794)*, Wrocław.
- Putkowska J., 1991, *Architektura Warszawy XVII wieku*, Warszawa.
- Putkowska J., 2016, *Warszawskie rezydencje na przedmieściach i pod miastem w XVI–XVIII wieku*, Warszawa.
- Sito J., 2016, *Deybel Johann Sigmund*, w: *Słownik architektów i budowniczych, środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 116.
- Sito J., 2016, *Hiż (Hiche) Antoni*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 206–207.
- Sito J., 2016, *Jauch Joachim Daniel*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 222.
- Sito J., 2016, *Pöppelmann Carl Friedrich*, w: *Słownik architektów i budowniczych, środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 367.
- Szwankowski E., 1952, *Warszawa. Rozwój urbanistyczny i architektoniczny*, Warszawa, s. 74–78, 93–94.
- Tatarkiewicz W., 1966, *O sztuce polskiej XVII i XVIII wieku. Architektura, rzeźba*, Warszawa.

- Waniczkówna H., 1938, *Adam Kazimierz Czartoryski*, w: *Polski słownik biograficzny*, Kraków, t. IV, s. 249–257.
- Wątroba P., 2016, *Jędrzejowski Hieronim*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 229–230.
- Wątroba P., 2016, *Kubicki Jakub*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 267–275.
- Wątroba P., 2016, *Merlini (Merlino) Domenico (Dominik)*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego*, red. nauk. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa, s. 314–319.

Źródła kartograficzne

- Żochowski J., *Delineacja geometryczna gruntu W.W. P.P. Wizytek*, 1769 r., Zbiór Klasztoru Sióstr Wizytek w Warszawie, sygn. M-5.
- Hiż A., Jędrzejowski H., *Delineacja Miasta Rezydencyjonalnego Jego K. Mci Warszawy Przedmieściów i Całej Okolicy z Wyrażeniem Rynków, Ulic, Kościołów, Zamku, Pałaców za Szczęśliwego Panowania Nayaśniejszego Stanisława Augusta Króla Polskiego Pod Rządem Laski Wielkiej Koronnej Stanisława Lubomirskiego Marszałka Wielkiego Koronnego w roku MDCCLXXI Zdziałana*, skala 1:2112, Gabinet Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. Inw. GR 830.

Źródła ikonograficzne

- Planta, czyli ciąg kanałów, tak Wielebnych JMĆ Panien Wizytek, iako y Jurydyki Stanisławowskiej idących przez grunt tychże Wielebnych JMĆ Panien Wizytek*, Zbiór Klasztoru Sióstr Wizytek w Warszawie, sygn. M-4.
- Vogel Z., *Pałac Kadetów*, ok. 1785 r., Muzeum Narodowe w Warszawie.

The barracks of the Kazimierzowski Palace in Warsaw in the 17th and 18th century iconography

Joanna Ziółkowska

Uniwersytet Warszawski

Wydział Polonistyki

E-mail: joanna.monika.ziolkowska@gmail.com

Summary: The pavilions at the Kazimierzowski Palace in Warsaw were built with a view to accommodating the Foot-Guards Regiment of the Grand Duchy of Lithuania. The estate together with adjacent buildings was bought in 1765 by Stanisław August Poniatowski, who places a newly established institution there – the Knights’ School.

Pavilions (also known as barracks) are eight buildings set perpendicular to the Kazimierzowski Palace and Krakowskie Przedmieście street, separated symmetrically by a street and a courtyard serving, among others, to exercise maneuvers. Individual outbuildings were segmented irregularly, but always with a similar placement of storeys. The turrets had only the one floor (mostly occupied as living quarters or small workshops) and the links between them were only through the ground floor (there were functional rooms, e.g. stables, a refectory). These buildings were built from the Prussian wall and wood popular at that time, which was the reason for frequent fires and numerous renovations.

The aim of this work is to use historical iconographic sources to recreate the structure of space in which cadets moved, as well as to show its variability.

Although many iconographic sources from the 18th century have survived, the exact distribution of rooms, their function and tenants are still unknown. The different types of sources, combined with each other, allow reconstruction of both the past layout of buildings and everyday life. In addition, they provide a lot of information of an informal, subjective nature, the source formed by the author and it is possible to verify the reliability of other documents.

Keywords: School of Chivalry, Corps of Cadets, Warsaw, 18th century, The Kazimierz Palace

---